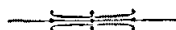

БЪЛГАРСКИ
ПРЪГЛЕДЪ

СПИСАНИЕ

ЗА НАУКА, ЛИТЕРАТУРА И ОБЩЕСТВЕНЪ ЖИВОТЪ

ИЗДАВА ДРУЖЕСТВОТО „ОБЩИ ТРУДЪ“

ГОДИНА II.

КНИГА IX. X. — ЮЛИ-АВГУСТЪ

СОФИЯ
ПРИДВОРНА ПЕЧАТНИЦА
(Братя Проневски)
1895

П. Р. СЛАВЕЙКОВЪ.

† 1. Юли 1895.

Докато въ нашитѣ по-млади литературни кръгове още смътно се кроехъ планове, какъ да се натъкми, щото заедно съ прѣдстоещия юбилей на Вазова да се прослави и педесет-годишната обществена дѣятелностъ на дѣдо Славейковъ, пемилостивата смъртъ го грабнх за вѣки и ни остави да скърбимъ, че не бѣ писано да дочакаме трогателнитѣ минути, когато стариятъ нашъ учителъ щѣше още при-живѣ да приеме послѣднитѣ горещи привѣти на признателното потомство. А колко многозначенъ щѣше да бѣде този двоенъ юбилей: Славейковъ и Вазовъ! Онзи, който е изучвалъ развитието на нашата литература отъ възражданъето насамъ, напълно разбира, какво означаватъ тѣзи двѣ имена: тѣ символично прѣдставятъ историята на нашата поетична литература и побѣдата на народния езикъ въ книжнината. Кой не знае, каква е силата на чистонародната дикция въ поезията! А първиятъ майсторъ на тоя езикъ бѣше дѣдо Славейковъ. Отъ неговия „Баснопискъ“ и неговата „Първа пѣснопойка“ насамъ захваща неограниченото господуванъе на нашия народенъ книжовенъ стилъ, съ който се гордѣемъ днесъ. А Славейковъ не бѣше обикновенъ познавачъ на своята родна рѣчь — въ него бѣше въплътена творческата сила на българския езикъ: Славейковъ не се стѣсняваше много, когато не можеше намѣри народенъ изразъ въ даденъ случай — той самъ го създаваше, и изразътъ ставаше народенъ. Славейковъ е първиятъ нашъ народенъ поетъ, който успѣ да направи прѣходъ отъ народната къмъ художествената поезия. Това, що Славейковъ наченх, Вазовъ го подхванх и успѣшно му проби пжтъ — художествена поезия се основа и у насъ! Пжтътъ нататкъ е лесенъ, а затова ще трѣба вѣчно да захваляме на тия двама първи наши книжовници. Бждещата наша критика подпълно ще оцѣни далечниятъ засегъ на Славейковата дѣятелностъ, и тогава ще бѣде тя по-достойно прославена за примѣръ на другитѣ.

Въ тия мисли се занесохъ, когато мои другари отъ редакцията на Бълг. Прѣгледъ, съ които се бѣхъ раздѣлили на 27. юни т. г. и съ които изново се срещихъ въ Прага на 7. юли, ми разправяхъ, какъ е станжло погребението на дѣдо Славейковъ и какъ тѣ съ изпълнили, доколкото е било възможно въ бързина, своятъ дългъ на почитание спрѣмо останките на покойния, ¹⁾ като рѣшили между друго да се издаде VIII. книга на Бълг. Прѣгледъ, която е била тогава вече на свързване, въ черни рамки, въ знакъ, че българската литература и журналистика съ въ трауръ. Въ нашия кръгъ бѣше и извѣстниятъ чешки публицистъ и добъръ познавачъ на нашия езикъ и животъ, г. Тоужимски, който ни съобщи, че въ редактирания отъ него журналъ Narodná Politika той билъ вече извѣстилъ на чешката публика съ една кратка бѣлѣжка за смъртта на Славейкова, и че има намѣрение по-обширно да опише животътъ и дѣятелността на тоя нашъ труженикъ въ нѣкое отъ чешкитѣ литературни списания.

Ала какво случайно съвпадение! За пръвъ пѣтъ азъ видѣхъ г. Тоужимски прѣди единайсетъ години въ Прага, когато той на юбилейната вечеринка, дадена въ честь на Славейкова отъ страна на българскитѣ студенти въ Прага, чете сказка за живота и дѣятелността на юбиляра, и ето сега, подиръ толкова врѣме, втори пѣтъ се срещихъ съ него пакъ въ Прага, и то при разговоръ пакъ за Славейкова! Живо си спомнихъ оцѣзи дни, които прѣкарахме въ пѣргави приготовления за казаната вечеринка, както и самата вечеринка, съ която се прѣдставихме прѣдъ многобройната интеллигентна чешка публика, що ни бѣ почела съ своето присѣтствие, като младежъ, който усѣшно се учи отъ братята си чехи да цѣни и уважава своитѣ заслужили хора. Щастливи бѣхме ние тогава, че съ тоя малкъ юбилей така прилично се отплатихме отъ частъ и на дѣдо Славейковъ заради неговитѣ велики заслуги. Сѣтихъ се, че у мене е запазена кратката автобиография на Славейкова, която покойниятъ тогава ни изпроводи заради вечеринката. Последната бѣше опрѣдѣлена да стане на 19. февруари 1884. г. По-отрано се писа Славейкову отъ страна на прѣдсѣдателя на дружеството ни „Българска седѣлка“, да има добрината и да ни съобщи по-важнитѣ данни изъ

¹⁾ Г-въ Цопевъ е държалъ рѣчь на гроба, г. Теодоровъ набързо написалъ нѣколко прощальни думи за Бълг. Прѣгледъ (вж. кн. VIII, стр. 152.), а г. Шинмановъ — краткъ некрологъ за чуждестранния свѣтъ въ „Bulgarisches Echo“ (София. I. г., бр. 3.).

живота си, за да може да се състави за юбилейната сказка една кратка биография. Славейковъ се отзова на молбата ни, така че можа г. Тоужимски, който бѣ прцель да чете юбилейна сказка въ честь на Славейкова, да употрѣби тия биографични данни за сказката си. Помниж, че кратката биография, която г. Тоужимски почти изцѣло прочете, направи твърдѣ силно впечатлѣние и намъ, които нанстина знаехме изобщо, какви сж заслугитѣ на Славейкова, но не знаехме толкова точно ония особено мъчни условия, при които е захванжлъ Славейковъ да работи за умственото подиганье на народа си. А и ческитѣ наши гости бѣхж трогнжти, като слушахж одисеята на Славейковия животъ, скромнитѣ начала, изъ които бѣ никнжлъ и порастнжлъ тоя знаменитѣ български учител, поетъ и публицистъ.

За да овѣковѣчж споменѣтъ на тоя юбилей, устроенъ въ честь на Славейкова отъ учещата се българска младежъ въ Прага, азъ обнародвамъ по-долу казаната автобиография изцѣло и точно, безъ да измѣнявамъ нѣщо било въ текста. било въ правописа :

„София 24. Януарий 1884 г.

Господине Предсѣдателю!

Благодарж Ви за честята, която сте ми сторили съ предпочтението да направите тържественъ вечеръ въ мое име, което може и да не заслужвамъ, но споредъ турската пословица : „Коюнъ олмаджж ерде, кечие Абдуль-рахманъ челеби дерлеръ (Дѣто нѣма овци на козата, Милостивий Господарю, казватъ).

Азъ окжснѣхъ да Ви отговорж съ врѣме едно, че непобързахъ, а друго, че при многото си друга работа бѣхъ на послѣдъкъ нѣкой день на изслѣдования по Витоша. Затова извинете. Стара моя погрѣшка е, че съмъ малко неточенъ, не аккуратенъ кога се касае собствено за мене нѣщо.

Роденъ съмъ въ Търново на 1827 год., Ноемвриа (17—18—19 точно въ тия три дни, кой е не е извѣстно). Баща ми е отъ „Трѣвна“. (Потекло по прадѣда си изъ Якуруда въ Разлога, преселенъ презъ Цариградъ въ Трѣвна). Майка ми е изъ Вишовъ-градъ (село въ Търновско до 5 часа на западъ отъ Търново). Постжпилъ съмъ въ училище на петъ години. Учихъ най напредъ буквитѣ написвани на дървени панакиди и остъргвани, послѣ на църко-славѣнски букваръ часословъ,

псалтирѣ, свѣтче, апостолѣ, дѣто стигнахъ на книгата дѣното, както казваха тогава по часѣ, и като нѣмаше какво да уча, дадох ми да учя часословѣтъ на изуствѣ всичкѣй, послѣ въ свѣтчето Акатиса на прѣсвѣтая Богородица, тропари и кондаци, и най-подирѣ отъ псалтиря 1-ва, 17-та и 18-та катизми, всичко това до 1837. Тогазъ се яви въ Търново славѣнска граматика първо една стара рѣкописъ и послѣ — Мразовичъ. Петъ години учихъ при разни учители все именит. и родителн. и прѣводѣ отъ славѣнски. Всички черковни книги изучихъ да скланямъ и да прѣвождамъ ужъ на Български, но да пишя името си неможахъ, отъ аритметика нито едно дѣйствиѣ незначяхъ. Послѣ влѣзохъ въ грѣцкото училище, дѣто се бавихъ около година и половина; тамъ учихъ най-напредъ да пишя и да смѣтамъ по Ланкастерската метода, бѣхъ влѣзълъ вече въ Елиникото, но мойтѣ другари по възраждането на Българщината въ Търново два пѣти ми крадоха книгитѣ, за да се неуча грѣски да не би да се погрѣча; тѣ вляха и на баща ми, вслѣдствие на което азъ отидохъ въ частно турско училище и учахъ Турски, но отъ страхъ да ме непотурчатъ като взехъ да уча мусафъ (молебна книга) то бѣ въ крайтъ на 1842 год. презъ Есеньта отидохъ въ Свищовъ при учителя Емануилъ Ваксидовъ и при Костака Теодоровъ. Послѣдний пакъ ни залови съ славѣнска граматика, която азъ вече знаяхъ. Но тука което ме ползува най много библиотеката на г. Ваксидова, която бѣше на мое расположение и състоеше повече отъ грѣцки учебни книги, които ми сж и първата храна въ самоизучаването ми на грѣцкѣй языкъ.

Въ 1844 год. станахъ най-напредъ учителъ въ „Долня Махла“ въ Търново, но подирѣ два три мѣсеца владиката ме изгони и отидохъ въ Килифареву.

Още по-рано преди да ходя въ Свищовъ се случи събитнето въ черквата Св. Спасъ, когато азъ на вечеря незнамъ какъ съмъ отишелъ да се черкувамъ и при отпускъ излѣзохъ да чета Св. Боже, а псалтѣтъ на черквата нѣкой си Хаджи Статъ Тенчето по име слѣзе отъ тронѣтъ си, хвана ме за ухото и послѣ съ единъ шамаръ задъ вратѣтъ ми каза: хади върви на Балкана, тукъ не се чйте на Български, това ще да е по прилика въ годината 1838. Все въ това врѣме е и когато бѣгахъ отъ бащиний си домъ да ставамъ калугеръ подъ влиянието на черковнитѣ легенди, които четяхъ до сита като ходяхъ по мѣнастиритѣ около Търново съ баща си.

Прѣвъ пѣтъ съмъ закачилъ да пишя въ Свищовъ като се ползувахъ отъ библиотеката на Ваксидова, но пишяхъ чисто по славѣнски и първото ми съчинение е „Плачъ на Търново“

и особено на Търновската Митрополия въ подражание на Геремиева плачъ и двѣ години нѣщо азъ пишяхъ все на черковно-славѣнски. Първото ми на Български съчинение въ духътъ на народнитѣ пѣсни бѣ, пѣсень за грѣцкитѣ митрополити въ Търново Панарета и Неофита, за която ме испхдиха отъ Долня Махала.

Въ Килифарево стояхъ година и три мѣсеца и продължавахъ все по славѣнски да пиша. Съчинявахъ разни малки пьесни за разни събития въ легендаренъ видъ славенска граматика. Но извършено съчинение имахъ акатисъ на Св. Іоанъ Златоустъ.

На 1845 год. наченахъ да сглобявамъ и ритмовани стихове по славянски подспоренъ на това отъ Търновския учитель Петра Давидова, който бѣше изработилъ единъ видъ стихове

Христосъ въскресе
Юда се обѣсе
Христосъ въскръсна
Дявола се прѣсна
и други подобни.

Това ми е било първия потикъ за стихосложение. И скоро азъ написахъ житието на Св. Теодора Тирона гъ стихове подъ влиянието на К. Огняновича житието на Алексия челоуѣкъ Божий. Языкътъ бѣше славѣно-български; по чисто български взехъ да пиша на 1846, когато ми падна на рѣка лирическитѣ стихотворения на грѣцкия поетъ Атанасия Христопуло. Него азъ превождахъ и подражявахъ и мога да кажа доста удачно, но въ гоненията отъ владицитѣ като се скитахъ ги разгубихъ; но проза още предпочитахъ да пиша все по славѣнски.

Отъ Килифарево азъ отидохъ за учитель въ Кованлъкъ, Церова-Кория (Кадиевъ чифликъ) Лѣсковецъ, Бѣла, и другаде, но засѣдахъ се само въ Церова-Кория 2 1/2 мѣсеца и въ Бѣла нѣщо около 4 мѣсеца. Владиката Неофитъ а повече секретарътъ Костаки не ме оставяше никждѣ да се засѣда, така що най-подиръ азъ бѣхъ принуденъ да се откажа отъ даскялъжка и да стана при баща си казанджия.

Една зима азъ работихъ казанджилкъ. Тогазъ падна Неофитъ прѣвъ пѣтъ и азъ презъ пролѣтта се условихъ за учитель въ Севлиево, дѣто допълнихъ годишната си въ 10 мѣсеца. Отъ тамо минахъ въ Ловечъ дѣто седѣхъ година. Тука прѣвъ пѣтъ 1847, започнахъ да пиша въ Цараградскій вѣстникъ. Слѣдъ година поканиха ме въ Плевенъ. Тука на ново се повдигна борба противу мене отъ Плевенскій и Вратчанскій

Владика Агапия, подструванъ отъ Неофита и Костакя. Въ Плевенъ ме запираха и не ме оставиха да влѣзя въ училището. Азъ минахъ въ Вратца. Тамъ влѣзохъ въ училището, и учителствовахъ около три мѣсеца, но Агапийъ дойде самъ и силомъ чрезъ турскій конакъ ме запира и испжди. Отъ тамо азъ отидохъ въ Берковица и съ помощта на Вратчанскитѣ си приятели условихсе за учитель, но небѣхъ още започналь, дойде Софійскій Владика Пансий и ме испжди.

Отъ Берковица отидохъ на Ломъ на Видинъ и като не намѣрихъ мѣсто, понеже се бѣше поминаль вече и баща ми завърнахсе къдѣ Търново, къдѣ края на 1848 година. Н. Михайловски бѣше дошелъ въ Елена и азъ отидохъ въ Елена да се уча при него.

Доде бѣхъ въ Ловечъ азъ бѣхъ написалъ три книжки една пѣснопойка съ пѣсни, друга „Владишко огледало“, животътъ на 7 Гръцки владии въ стихове сатирически и 3-то „Крумняда“ историческа повѣсть въ стихове за бойтъ на Крума съ Никифора. Тѣзи книжки бѣхъ испратилъ до г. Апостола Конкова въ Свищовъ да ги печата ужъ въ Букурещъ, но не ги видѣхъ вече. Имахъ прѣписъ само отъ „Владишко огледало“, което и показахъ на нѣкои отъ ученицитѣ, и нѣкои отъ тѣхъ ми го откраднаха, чели го прѣдъ нѣкои калугери, тѣ съобщили за това на Неофита, а той настоя чрѣзъ братия Михайловски да ме непробиратъ въ училището. Михайловскій Николай плачеше като ми събщи това, както и азъ че се отдѣлямъ отъ него. Послѣ това станахъ учитель въ Тръвна. Неофитъ се помжчи да ме испжди и оттамъ, но свѣщенницитѣ и тогавашнитѣ чорбаджии ме защитиха и акъ се засѣдахъ тамо и на 1853 год. се оженихъ. Въ Тръвна отъ начало започнахъ пакъ да събирамъ пѣсни и пословици, до 2300 пословици и връзъ двѣстѣ пѣсни проводихъ чрѣзъ учителя Цвѣтка Недева на Българското Настоятелство въ Одеса, какво станаха незная. Видѣхъ отъ тѣхъ нѣкои послѣ у Безсонова, Дюзона, Раковски и отъ пословицитѣ у Любена Каравелова, но не всички. Азъ самъ пакъ, съ помощта на шюря си печатахъ въ това врѣме „Смѣсна китка“, Басненикъ и първа пѣснопойка.

На 1854 год. ме вика при себе си зи писаръ Вратчанскій тогазъ владика Доротей. Но слѣдъ четири мѣсеца по настояванието на Неофита биде принуденъ да ме отпусти.

Прѣзъ пролѣтъта отидохъ въ Цариградъ вземахъ участие въ Цариградскій Вѣстникъ, но неможахъ да се задържа. Върнахсе въ Тръвна. Послѣ отъ Тръвна на 1856 пакъ ходихъ въ Цариградъ като представитель противу Неофита,

и тогавъ и станахъ пръвъ учителъ на Българското въ Цариградъ училище, но като не ми покриваше да се задържа нити да се преселя въ Цариградъ, върнахъ се въ Тръвна.

Отъ Тръвна азъ се премѣстихъ за учителъ въ Ески-Джумукъ, но по нѣкое неспоразумение на гражданитѣ слѣдъ време оставихъ и минахъ въ Варна като бѣхъ наченалъ да издавамъ и Гайда у Цариградъ. Но защото бѣше трудно по предложение на библейското общество азъ минахъ въ Цариградъ и настоявахъ при превода на Св. Писание, като издавахъ „Гайда“ и послѣ Македония. Натъкнахъ се печатница и издадохъ повече отъ 20 книжки.

Прѣслѣдването на Вѣстникъ Македония и послѣ личното ми прѣслѣдване отъ Метхадъ наша затварянъ на нѣколко нати принуденъ бѣхъ да расшлея и да продамъ печатницата си за безцѣнникъ, като унищожиха газетата ми Македония и списанията „Пчелица“ и „Ружица“, опитахъ се да възстановя една малка сатирическа газетка „Костурка“, но я прекратиха на втория брой. Помъчихъ се да издавамъ на Български френската газета „Диогенъ“ прекръстена именована на „Звънчатий Глумчо“ но и нея спрѣха на 3-й №. Послѣ се преобърна на „Шутошъ“ но прекъсна се и тя. Тогавъ се принудихъ да идя за учителъ въ Одринъ. Но наскоро пакъ ме дигнаха за Цариградъ вѣлѣдствие на едно поръчителство за пари, стояхъ затворенъ на ново пакъ около 30 дена и като излѣзохъ принудихъ се за насущний сп хлѣбъ да стана на ново учителъ въ Българското училище въ Цариградъ. Между това вземахъ пакъ участие въ в. в. „Денъ“, „Право“ въ възобновений „Шутошъ“ и най послѣ повиканъ отъ Ески-Загра, оставихъ Цариградъ и се преселихъ въ Ески-Загра. Но отъ тамъ пакъ ме дигнаха за Одринъ и тука бѣше вече близо да ме обѣсѣятъ; но слава Богу, че обѣсеннето се прекрати по настояването на чуждитѣ посланници и азъ останахъ живъ и въ Ески-Загра вече като учителъ дочекахъ Руситѣ 1877. Избранъ за представителъ на градския съвѣтъ управлявахъ до 19 Юлия, избѣгахъ отъ Загра при навлѣзването на турцитѣ.

Въ Търново най-напредъ станахъ прошенеписецъ, послѣ околийски началникъ въ Тръвна. Слѣдовахъ движенията на Турекитѣ войски, изучвахъ преходитѣ на Балкана съставихъ карта за два прохода. Слѣдъ паданнето на Илевенъ бѣхъ повиканъ въ Главната квартира прикомандуванъ въ щабѣтъ на Генерала Скобелева, преведохъ го презъ Химитлинскій прѣходъ. Подиръ битвата на Шейново, придружавахъ го закъмъ Одринъ, присѣтствовахъ на ноцното сражение и поражението

на башибозуцитѣ между Харманлии и Хасково. Послѣ което го придружавахъ пакъ до Одринъ и Чаталджа дѣто вопската се останови. Върнахъ се въ Одринъ и за двѣ недѣли нѣщо се бавихъ. Отъ тамо бѣхъ назначенъ за старши началникъ особихъ поручении въ Сливенъ. Послѣ за членъ въ Търновското събрание, участвовахъ въ съставяннето на Търновската конституции, издавахъ сатирически листъ „Остенъ“ въ Търново, наченахъ вѣстникътъ „Цѣлокупна България“, който припесохъ изъ послѣ въ София. Участвовахъ неотлъчно съ г. Каравелова при съставяннето и при възвеждането на Либералната партия, избранъ бѣхъ за предсѣдател на Камарата. Послѣ станахъ Министръ на просвѣщенето и за скоро Министръ на Вжтрѣшнитѣ Дѣла. Свалиха ме попреврата. Запираха ме въ София, въ Плъвенъ съ Цанкова, заточиха ме въ Тръвна. Не ми дозволиха да стана никждѣ въ България учителъ. Минахъ въ Пловдивъ станахъ учителъ, презъ ваканцията пътувахъ по Родопитѣ. Повиканъ отъ Либералната партия завърнахъ се въ София. Измѣненето на конституцията по единъ лъжливъ начинъ ме накара да основа изданието на „Търновска Конституция“.

Сега какво ще бѣде занаятъ и кждѣ ще ме отведе честъта ми, Господъ или дявола, незная.

Съ почитание:

П. Р. Славейковъ.

Както е видно, биографийката е писана отъ Славейкова набързо, така че съдържа много празнини. Тия подирнитѣ ще се изпълнятъ отъ по-обширнитѣ биографични приноси, които, вѣрвамъ, ще публикуватъ въ скоро врѣме най-ближнитѣ Славейкову, както и мнозина отъ живитѣ негови другари съврѣменници. Не знаахъ, дали е оставилъ покойниятъ нѣкоя по-подробна автобиография. Ако такава не се намѣри между неиздаденитѣ ржкописи на Славейкова, тогава тази кратка биографийка ще остане като особено цѣненъ споменъ, завѣщанъ намъ отъ покойния.

5. августъ 1895.

Л. Милетичъ.